

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

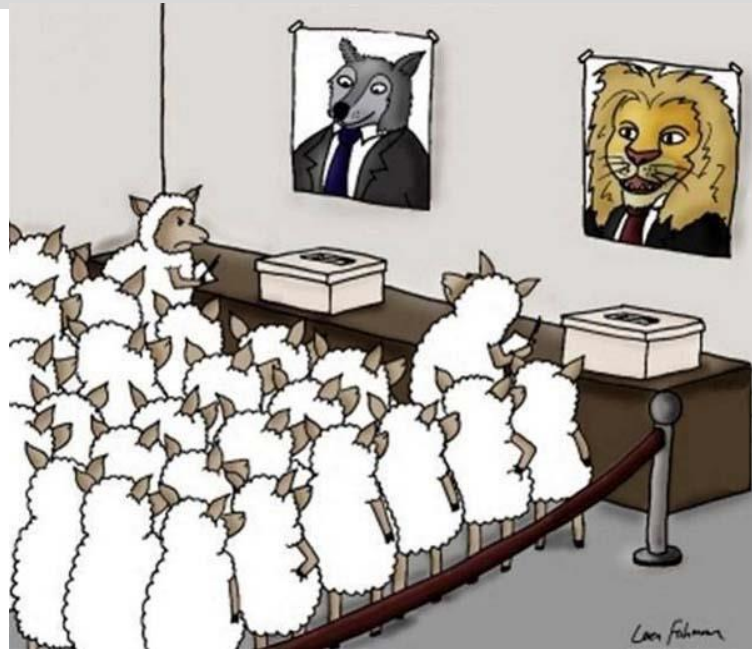
ΑΝΟΙΚΤΑ ακαδημαϊκά
μαθήματα ΠΠ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
Το κωμικό και η Ποιητική της Ανατροπής

Ενότητα 4: Ειρωνεία

Κατερίνα Κωστίου
Τμήμα Φιλολογίας

ενότητα 4

Ειρωνεία

ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ 4

Σκοπός της ενότητας 4 είναι να εξοικειώσει τους φοιτητές με την πρωτεύουσα έννοια της ειρωνείας παρακολουθώντας τις μεταμορφώσεις της παράλληλα με την εξέλιξη του ευρωπαϊκού πνεύματος και της Ιστορίας.

Παράλληλα, επιχειρείται να αναδειχθεί όλο το φάσμα της ρητορικής της το οποίο εξαρτάται από το προσωπικό ύφος του κάθε συγγραφέα. Η μελέτη της τυπολογίας που προτείνει ο D. C. Muecke γίνεται μέσα από την εφαρμογή της σε κείμενα της νεοελληνικής λογοτεχνίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ 4

- Προσδιορισμός του όρου
- Οι μεταμορφώσεις της ειρωνείας
- Ο Γερμανικός ρομαντισμός και η ρομαντική ειρωνεία
- Μορφές και τεχνικές της ειρωνείας
- Η ηθική της ειρωνείας

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ 4

Στην ενότητα 4 παρουσιάζεται η εξέλιξη της έννοιας της ειρωνείας από την τροπολογική της εκδοχή (σχήμα *αντίφρασης*) έως τη φιλοσοφική της διάσταση μέσα από τις θεωρίες της γαλλικής σχολής ως συνείδησης που πραγματώνεται μέσω της γλώσσας.

Συγκεκριμένα στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται οι μεταμορφώσεις της έννοιας της ειρωνείας με βασικό σταθμό τον Γερμανικό ρομαντισμό ο οποίος την ανήγαγε από ρητορικό τέχνασμα σε στάση ζωής. Παράλληλα, αναλύονται στην πράξη, μέσα από την εφαρμογή τους σε κείμενα της νεοελληνικής λογοτεχνίας του 19ου και του 20ού αιώνα, οι τεχνικές που προτείνει ο θεωρητικός D. C. Muecke, οι οποίες καλύπτουν το μεγαλύτερο φάσμα των συγγραφικών πρακτικών. Με τον τρόπο αυτό διαφαίνονται όχι μόνο οι λεπτές αποχρώσεις των μηχανισμών αλλά και οι αδυναμίες της κριτικής.

Προσδιορισμός του όρου

- Τροπολογική έννοια της ειρωνείας: Σχήμα *αντίφρασης*
- Ειρωνεία: τραγική, κωμική, των τρόπων, των καταστάσεων, φιλοσοφική, πρακτική, δραματική, ρομαντική, λεκτική, πνευματώδης, διπλή, ρητορική, σωκρατική, των χαρακτήρων, του πεπρωμένου, αυτοειρωνεία κτλ.
- Κριτήρια ορισμού: η λειτουργία, το αποτέλεσμα, το μέσον, η στάση, ο τόνος κτλ.
- Ειρωνεία και σάτιρα: σχέση μέσου προς αποτέλεσμα, όταν συνυπάρχουν.

Βασική διαφορά: η ειρωνεία δεν προϋποθέτει ηθικές νόρμες.

- Ειρωνεία και μεταφορά: η μεταφορά προσθετική, δίχως παράδοξο ενώ η ειρωνεία αφαιρετική και συχνά με στοιχεία παράδοξου. Επιπλέον, η ειρωνεία έχει πολιτική διάσταση.
- Ειρωνεία και γκροτέσκο: το γκροτέσκο συγκινησιακό, η ειρωνεία διανοητική.

Οι μεταμορφώσεις της ειρωνείας

- *Αντίφραση*
- Η διεύρυνση του όρου την περίοδο του γερμανικού ρομαντισμού.
Η ειρωνεία αφορά τη φιλοσοφία, τη θεολογία, την τέχνη, την κριτική, την κοινωνιολογία κτλ.
- Κατά τον 19ο αιώνα η ειρωνεία μελετάται από ανθρώπους με γερμανική παιδεία (Amiel, Kierkegaard)
- Τον 20ό αιώνα καθορίζεται από τη θεωρία του Vladimir Jankélévitch: η ειρωνεία είναι μια ποιότητα της συνείδησης
- Σε επίπεδο λογοτεχνικής κριτικής η ειρωνεία αποτέλεσε κριτήριο ποιότητας από το 1950 κ.ε.
- Από το 1960 κ.ε. παύει να είναι μια ρητορική στρατηγική και γίνεται ένας τρόπος σκέψης που υπαγορεύτηκε από τη γενικότερη τάση της εποχής

Ο Γερμανικός ρομαντισμός και η ρομαντική ειρωνεία

F. Schlegel: μοντέρνα τέχνη v. κλασική τέχνη

Πρόγραμμα ζωής και όχι λογοτεχνική σχολή: συνεχής παρέκβαση, απόσπασμα, σύζευξη αντιφάσεων

Cleanth Brooks: Νέα Κριτική: υπογράμμισε την αξιολογική δύναμη του όρου επαναπροδιορίζοντάς τον όχι ως κάθετη ιεραρχία διατύπωσης και νοήματος αλλά ως οριζόντια ένταση.

- Η ειρωνεία έγινε συνώνυμη της συγγραφικής ελευθερίας
- Ρομαντισμός, μοντερνικότητα, ειρωνεία, ρομαντική ειρωνεία, μοντέρνα ειρωνεία: εκφράσεις συνώνυμες.
- Η ειρωνεία βρίσκεται στους αντίποδες του αυθεντικού, αξιόπιστου, ορθού, αυστηρού λόγου της θρησκείας και της κάθε εξουσίας.

Ο Γερμανικός ρομαντισμός και η ρομαντική ειρωνεία

- Η αναγωγή της ειρωνείας από τη ρητορική στη μεταφυσική αυξάνει τον κίνδυνο της παρανόησης ή της μη αναγνώρισής της και εγκυμονεί την Πτώση.
- **Μοντέρνα ειρωνεία:** υπέρβαση της τροπολογικής έννοιας.
- Από τον στρουκτουραλισμό κ.ε. η φύση της ειρωνείας αποσυνδέεται από το ρητορικό τέχνασμα. Η ειρωνεία θεωρείται συνείδηση που πραγματώνεται μέσω τα γλώσσας.
- **Η γαλλική σχολή** επαναπροσδιόρισε τη σχέση ειρωνείας και χιούμορ και υιοθέτησε μια στάση πολιτική: η μόνη δυνατή αντίθεση προς τη γλώσσα της εξουσίας είναι η υπονόμηση.

Barthes: ειρωνεία είναι το ερώτημα που θέτει η γλώσσα στον εαυτό της. Η μπαρόκ ειρωνεία διαστέλλει τον λόγο αντί να τον συστέλλει όπως η γεμάτη αυτοπεποίθηση γλώσσα του Βολταίρου.

Derrida: ουσιαστική συμβολή στη θεωρία η έννοια του «παιχνιδιού», της συμβίωσης του σοβαρού με το αντίθετό του και η άρνηση να ακουστεί μία μόνο φωνή.

Μορφές και τεχνικές της ειρωνείας

Τρεις κατηγορίες ειρωνείας ανάλογα με την ερμηνευτική δυνατότητα του αναγνώστη

- Ανοιχτή ειρωνεία
- Κλειστή ειρωνεία
- Προσωπική ειρωνεία

Η τυπολογία τεχνικών του D. C. Muecke και τα λογοτεχνικά κείμενα

I. Λεκτική ειρωνεία

A. Απρόσωπη ειρωνεία

1. Κατηγορία μέσω επαίνου
2. Έπαινος μέσω κατηγορίας
3. Υποκριτική συμφωνία με το θύμα

Μορφές και τεχνικές της ειρωνείας

1. Υποκριτική συμβουλή ή ενθάρρυνση του θύματος
2. Ρητορική ερώτηση
3. Υποκριτική αμφιβολία
4. Υποκριτικό σφάλμα ή άγνοια
5. Υπονοούμενο ή υπαινιγμός
6. Ειρωνεία μέσω αναλογίας
7. Αμφισημία
8. Υποκριτική παράλειψη αποδοκιμασίας
9. Υποκριτική επίθεση κατά του αντιπάλου του θύματος
10. Υποκριτική υποστήριξη του θύματος
11. Παραπλανητική παρουσίαση ή εσφαλμένη επιχειρηματολογία
12. Εσωτερική αντίφαση
13. Εσφαλμένος συλλογισμός

Μορφές και τεχνικές της ειρωνείας

17. Υφολογικά σηματοδοτημένη ειρωνεία

α. Ειρωνικός τρόπος

β. Υφολογική τοποθέτηση

γ. Ψευδοηρωικό

δ. Μπουρλέσκο

ε. Παρενδυσία

18. Υποτονισμός ή μετριοπαθής διατύπωση

α. Άρνηση του αντιθέτου

β. Αντικατάσταση ενός μεγίστου ή

υπερθετικού με το ελάχιστο

19. Υπερτονισμός/μεγαλοποίηση

20. Ειρωνική έκθεση

Μορφές και τεχνικές της ειρωνείας

Β. Αυτοϋποτιμητική ειρωνεία

Γ. Αθώα ειρωνεία

Δ. Δραματοποιημένη ειρωνεία

II. Ειρωνικές καταστάσεις

A. Ειρωνεία της απλής δυσαρμονίας

B. Ειρωνεία των γεγονότων

Γ. Δραματική ή τραγική ειρωνεία

Δ. Ειρωνεία της αυτοεξαπάτησης

E. Ειρωνεία του διλήμματος

Η ηθική της ειρωνείας

Θωμάς Ακινάτης, *Summa Theologiae* (1272): « Η ειρωνεία συνιστά αμαρτία».

Σήμερα συχνά έχει θεωρηθεί ναρκισσιστικό προϊόν μιας ειρωνικής εποχής δίχως πίστη.

Thomas Mann: «η ειρωνεία, όπως και το ερωτικό στοιχείο, είναι συστατικό της εξαιρετικά λεπτής, δύσκολης, διεγερτικής και επώδυνης σχέσης ζωής και πνεύματος.

Η ηθική της ειρωνείας είναι όμοια με την ηθική της επιστήμης, της φιλοσοφίας και της τέχνης, δηλαδή είναι η ηθική της νόησης. Η ηθική του είρωνα είναι η πνευματική του ευκινησία και εγρήγορση».

Jankélévitch: «η ειρωνεία είναι το αντίδοτο στον σχολαστικισμό, στις ψευδείς τραγωδίες, στις μονομανίες, στην τάση για απόλυτεςπίστεις και ολοκληρωτικές οδύνες».

Pierre Schoentjes: «Οι υπερασπιστές της ειρωνείας ανήκουν κυρίως στους αριστερούς προοδευτικούς, καλύπτοντας όλο το φάσμα από τον σοσιαλισμό του Anatole France μέχρι τον αναρχισμό του [Joseph]Proudhon».

Τέλος Ενότητας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Πανεπιστήμιο Πατρών, Κατερίνα Κωστίου, Τίτλος μαθήματος: «Ερευνητικά Ζητήματα Νεοελληνικής Φιλολογίας. Το κωμικό και η Ποιητική της Ανατροπής. Ενότητα 4: Ειρωνεία».

Έκδοση: 1.0. Πάτρα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:

<https://eclass.upatras.gr/courses/LIT1770/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Πατρών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «**Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση**» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

